

УДК 339.97

*Світлана Радзівська, к.е.н., к. філол. н., доц.
(доцент каф. «Економічна теорія», Державний економіко-технологічний
університет транспорту)*

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У статті розкрито особливості сучасного стану зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС, зумовлені глобальною кризою 2007-2010 років, глобальними економічними процесами та геополітичними зрушеннями, що відбулися у 2014-2016 роках.

На основі аналізу офіційних статистичних даних виявлено стан розвитку інтеграційних зв'язків між Україною та країнами ЄС, зміни структури торгівлі товарами та послугами, тренди динаміки розрахованих коефіцієнтів інтеграції (дезінтеграції), а також тренди динаміки питомої ваги найважливіших товарних груп у торгівлі України з країнами ЄС.

Коефіцієнт інтеграції (дезінтеграції) України з країнами ЄС визначається як співвідношення зростання (зменшення) товарообороту України з країнами ЄС і зростання (зменшення) загального її зовнішньоторговельного товарообороту. Збільшення цього співвідношення свідчить про посилення інтеграційних процесів, зменшення – про їх ослаблення, збереження його значення – про стабілізацію інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС. Виконані розрахунки дозволяють дійти висновку, що на початку ХХІ ст. спостерігається тенденція до незначного посилення інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС.

На основі аналізу структури українського експорту та імпорту товарів і послуг обґрунтовується висновок про необхідність суттєвого підвищення рівня їхньої технологічності. Гостро актуальною стає проблема впровадження ефективних механізмів регуляторної політики держави у сфері зовнішньої торгівлі в системі сучасної глобальної економіки та доцільність посилення державного контролю над зовнішньоторговельними операціями.

Ключові слова: торгівля товарами, торгівля послугами, зовнішньоторговельне сальдо, експорт, імпорт, товарна структура, коефіцієнт інтеграції (дезінтеграції).

© Радзівська С., 2016

*Светлана Радзиевская, к. э. н., к. филол. н., доцент
(доцент каф. «Экономическая теория», Государственный экономико-технологический университет транспорта)*

ВНЕШНЕТОРГОВЫЕ СВЯЗИ УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕС В НАЧАЛЕ XXI ст.

В статье рассматриваются особенности современного состояния внешне-торговых связей Украины со странами ЕС, обусловленные глобальным кризисом 2007-2010 годов, глобальными экономическими процессами и геополитическими сдвигами, которые произошли в 2014-2016 годах.

На основе анализа официальных статистических данных выявлено состояние развития интеграционных связей между Украиной и странами ЕС, проанализированы изменения структуры торговли товарами и услугами, тренды динамики рассчитанных коэффициентов интеграции (дезинтеграции), а также тренды динамики удельных весов важнейших товарных групп в торговле Украины со странами ЕС.

Коэффициент интеграции (дезинтеграции) Украины со странами ЕС определяется как частное от деления величины увеличения (уменьшения) товарооборота Украины со странами ЕС на величину увеличения (уменьшения) общего внешнеторгового товарооборота Украины. Увеличение коэффициента интеграции свидетельствует об усилении интеграционных процессов, уменьшение – об ослаблении, сохранение его значения – о стабилизации интеграционных процессов между Украиной и странами ЕС. Выполненные расчеты позволяют сделать вывод о том, что в начале XXI в. наблюдается тенденция незначительного усиления интеграционных процессов между Украиной и странами ЕС.

На основе анализа структуры украинского экспорта и импорта товаров и услуг обосновывается вывод о необходимости значительного повышения их технологического уровня. Остро актуальной становится проблема внедрения эффективных механизмов регуляторной политики государства в сфере внешней торговли в системе современной глобальной экономики и целесообразность усиления государственного контроля внешнеторговых операций.

Ключевые слова: торговля товарами, торговля услугами, внешнеторговое сальдо, экспорт, импорт, товарная структура, коэффициент интеграции (дезинтеграции).

*Svitlana Radziewska, PhD in Economics, PhD in Philology, associate professor
(associate professor at the Economic Theory Chair, State Economy and Technology University of Transport)*

UKRAINE'S FOREIGN-TRADE RELATIONS WITH THE EU COUNTRIES IN THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

The paper focuses on the peculiarities of the current state of the foreign-trade relations of Ukraine with the EU countries, caused by the global crisis of 2007-2010, the global economic processes, the geopolitical changes that occurred from 2014 to 2016.

On the basis of the in-depth analysis of official statistics data, the state of the integration processes development between Ukraine and the EU countries is revealed, the changes in the commodity composition of foreign trade in goods and services are analyzed, the dynamics trends of the calculated integration (disintegration) coefficients are presented, as well as the dynamics trends of unit weight of some significant commodity groups of Ukraine's trade with the EU countries are analyzed.

The coefficient of integration (disintegration) of Ukraine with the EU countries is calculated as the quotient of the rate of change of the turnover of Ukraine with the EU countries to the rate of change of the total trade turnover of Ukraine. The increase of the integration coefficient testifies to strengthening of the integration processes, the decrease of the integration coefficient – to the weakening of the integration processes, the preservation of its values – to the stabilization of the integration processes between Ukraine and the EU countries. The calculations allow us to conclude that in the early XXI century there is a tendency of a slight strengthening of the integration processes between Ukraine and the EU countries.

The analysis of the structure of the Ukrainian export and import of goods and services shows the urgent necessity of improving their technological level. Implementation of the effective mechanisms of the state regulatory policy in the foreign trade in the system of the modern global economy and the reasonability of strengthening the government control over foreign trade operations in Ukraine are grounded.

Key words: trade in goods, trade in services, the balance of trade, export, import, commodity composition of trade, integration (disintegration) coefficient.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розгортання зовнішньоторговельних зв'язків між Україною і країнами Європейського Союзу (ЄС) особливої актуальності набуває аналіз їхнього стану на початку XXI століття. Висвітлення специфіки торговельно-економічних зв'язків сприятиме виявленню дієвості впровадження Угоди про асоціацію між Україною і країнами ЄС, а також формуванню глибокої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ГВЗВТ), якій в Угоді присвячено спеціальний Розділ IV «Торговельні та суміжні питання», імплементація положень якого забезпечить зниження тарифів, завдяки чому суб'єкти підприємницької діяльності з обох сторін зможуть економити приблизно 750 млн євро на рік (за умови скасування більшості мит) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС присвячені праці багатьох українських економістів, серед яких В. Базилевич, О. Білорус, І. Бураковський, В. Геєць, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, А. Мазаракі, А. Поручник, О. Рогач, В. Сіденко, А. Філіпенко, В. Чужиков, О. Шнирков. Аналіз їхніх робіт дозволяє дійти висновку, що торговельно-економічні відносини України з країнами ЄС є визначальними для національної економіки, є джерелом як імпорту необхідної для запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки нашої держави продукції, так і реалізації української продукції. Разом з тим можна констатувати, що висвітлення цієї проблеми потребує більш ґрунтовного статистичного аналізу, який пропонується в даній публікації.

Метою публікації є аналіз зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація світової економіки посилює процеси міжнародного поділу праці, викликаючи трансформації у напрямках та інтенсивності товарних потоків між країнами [2].

Україна бере активну участь у формуванні сучасної глобальної системи, важливими складовими якої є регіональні інтеграційні об'єднання. З початку проголошення незалежності в основу зовнішньоекономічної політики було покладено принцип багатовекторності, однак згодом стратегічним курсом Україна проголосила приєднання до ЄС.

16 червня 1994 р. Україна першою з країн колишнього СРСР уклала з ЄС Угоду про партнерство і співробітництво. 1 березня 1998 р. Угода про партнерство і співробітництво набула чинності, незабаром 11 червня 1998 р. Указом Президента України було затверджено «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу», розраховану до 2007 року. З 5 березня 2007 р. розпочато переговори щодо укладання нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво.

Підписання Угоди про асоціацію України з ЄС «було заплановано на Вільнюському саміті країн Європейської політики сусідства в листопаді 2013 року. Це мав бути завершальний етап двадцятирічних відносин України з Європейським Союзом, а також початок розвитку нових відносин» [3, с. 205].

Процес наближення України до ЄС зазнав у 2013-2014 рр. драматичного розв'язання. Несподівано і всупереч розповсюдженим протягом останніх років засобами СМІ очікуванням Президент України Віктор Янукович не підписав заплановану і парафовану попередньо Угоду про асоціацію України і ЄС, що викликало всередині України широке незадоволення, яке кінець-кінцем призвело до революції. Внаслідок нових президентських виборів Президентом України став Петро Порошенко, який довів процес прийняття Угоди про асоціацію України з ЄС до логічного кінця: 27 червня 2014 р. її було підписано, 16 вересня Верховною Радою України ратифіковано.

З 1 листопада 2014 р. окремі розділи Угоди про асоціацію діють на умовах тимчасового застосування до моменту набуття нею чинності у повному обсязі, що відбудеться після завершення ратифікаційного процесу в усіх державах-членах ЄС [3, с. 206].

Слід наголосити, що економічна частина Угоди тією чи іншою мірою охоплює всі основні сфери та галузі економіки України [4, с.13].

Одним з показників інтеграції України з країнами ЄС є посилення зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС, в основі якого знаходиться міжнародний поділ праці.

Оцінити динаміку інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС можна на основі статистичних даних: інтеграція (дезінтеграція) України з країнами ЄС проявляється у тому, що Україна посилює (зменшує) з країнами ЄС торговельні зв'язки інтенсивніше, ніж сумарні зовнішньоторговельні зв'язки. Таким чином, якщо товарооборот України з країнами ЄС зростає більше, ніж загальний зовнішньоторговельний оборот, спостерігається процес інтеграції.

Кількісно інтеграцію України з ЄС цілком логічно визначати співвідношенням розміру зростання її товарообороту з країнами ЄС із розміром зростання її загального (сумарного) зовнішньоторговельного товарообороту за формулою:

$$k(i) = t(i) : t(i-1) / T(i) : T(i-1), \quad (1)$$

де $k(i)$ – коефіцієнт інтеграції (дезінтеграції) України з країнами ЄС у i -му році;
 $t(i)$ – товарооборот України з країнами ЄС у i -му році;
 $t(i-1)$ – товарооборот України з країнами ЄС у $(i-1)$ -му році;
 $T(i)$ – загальний зовнішньоторговельний оборот України у i -му році;
 $T(i-1)$ – загальний зовнішньоторговельний оборот України у $(i-1)$ -му році.

Зростання значення коефіцієнта $k(i)$ свідчить про посилення інтеграційних процесів (про інтеграцію), його зменшення – про їх послаблення, збереження його значення незмінним – про стабілізацію інтеграційних процесів.

При значенні $k(i) > 1$ відбувається процес інтеграції, при $k(i) < 1$ – процес дезінтеграції, при $k(i) = 1$ – стабілізація.

При зіставленні динаміки процесів інтеграції України до країн ЄС враховуватимемо факт анексії у 2014 р. Автономної Республіки Крим й утворення ДНР і ЛНР, що викликало суттєве зменшення економічного потенціалу України [5, с.78-132]. Виходячи з того, що Державна служба статистики України в останніх публікаціях подає скореговані з урахуванням цих подій динамічні ряди, починаючи з 2010 р., а також за 2013–2015 роки, у подальшому зіставлятимемо динаміку інтеграційних процесів на відрізках часу 2001–2010, 2010–2015 та 2013–2015 рр.

Країни ЄС є споживачами значної частини українського експорту товарів, а значну частину українського імпорту становить їхня продукція (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка питомої ваги експорту та імпорту товарів України до країн ЄС у всьому її експорті та імпорті товарів, %

i	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Тренд
Екс-порт	33,9	35,5	37,7	33,7	29,9	31,5	28,2	27,1	23,9	25,4	$y=-1,367x+38,2$
Ім-порт	30,1	32,4	34,2	32,9	33,7	36,0	36,7	33,8	33,9	31,4	$y=0,205x+32,38$

Джерело: [6, с. 157].

Тренди табл. 1 свідчать про наявність тенденції до зменшення питомої ваги експорту товарів до країн ЄС у всьому експорті України і тенденції до збільшення питомої ваги імпорту товарів з країн ЄС в усьому їх імпорті України.

Торговельно-економічні зв'язки України з країнами ЄС посилюються шляхом зростання імпорту. При цьому в аналізований період часу спостерігаємо нестабільність позитивного сальдо і його трансформацію у негативне з постійним зростанням останнього (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка сальдо торгівлі товарами України з країнами ЄС, млн дол. США

i	2001	2002	2003	2004	2005
Сальдо	758,2	870,8	820,9	1463,2	-1958,5
i	2006	2007	2008	2009	2010
Сальдо	-4106,7	-8302,3	-10738,9	-5893,4	-6049,3

Джерело: [6, с. 159].

Результати розрахунків значень коефіцієнта*k(i)* подано в табл. 3.

Таблиця 3. Динаміка коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) між Україною і країнами ЄС в торгівлі товарами

i	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
k(i)	1,063	1,063	1,056	0,93	0,96	1,064	0,97	0,94	0,95	0,98

Джерело: [6; с. 159]. Тренд: $y = -0,011x + 1,060$.

Тренд дозволяє констатувати, що на даному відрізку часу спостерігається тенденція до зменшення коефіцієнта інтеграції між Україною та країнами ЄС, тенденція до послаблення інтеграції України з країнами ЄС у торгівлі товарами.

Охарактеризуємо процеси інтеграції України з країнами ЄС у нових геополітичних умовах на основі даних 2010-2015 років.

Таблиця 4. Динаміка питомої ваги експорту та імпорту товарів до України з країн ЄС у всьому її експорті та імпорті товарів, %

i	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Тренд
Експорт	25,4	26,4	25,0	26,6	31,5	34,1	$y = 1,725x + 22,12$
Імпорт	31,5	31,2	31,3	35,3	38,7	40,9	$y = 2,1x + 27,46$

Джерело: розраховано автором за [7, 8, 9, 10].

Зіставлення даних табл. 1 і 4 свідчить про позитивний факт зростання питомої ваги експорту України до країн ЄС в усьому її експорті. Разом з тим спостерігається значно інтенсивніше зростання питомої ваги імпорту з країн ЄС у всьому імпорті України, що призводить до відповідної динаміки сальдо торгівлі (табл. 5).

Таблиця 5. Динаміка сальдо торгівлі товарами України з країнами ЄС, млн дол. США

i	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сальдо	- 6087,8	- 7407,4	- 9096,0	- 10193,4	- 4066,2	- 2315,0

Джерело: [9, 10].

Дані табл. 5 вказують на значне зменшення негативного сальдо торгівлі України з країнами ЄС у 2014-2015 роках, що стало наслідком значного скорочення обсягів товарообороту.

Результати розрахунків значень коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) на розгляданому проміжку часу подано в табл. 6.

Таблиця 6. Динаміка коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) між Україною і країнами ЄС в торгівлі товарами

i	2011	2012	2013	2014	2015
k(i)	1,01	0,98	1,10	1,12	1,067

Джерело: розраховано автором за [7, 8, 9, 10]. Тренд: $y = 0,025x + 0,979$.

Тренд свідчить про тенденцію до незначного посилення інтеграції України з країнами ЄС в торгівлі товарами, посилення інтеграції у порівнянні з періодом 2001-2010 років, коли спостерігалось незначне послаблення інтеграції, яке може перейти у дезінтеграцію.

На особливу увагу заслуговує торгівля послугами, яка в розвинутих країнах запитомою вагою перевищує торгівлю товарами. Відомо, що перехід країн світового ядра до постіндустріального етапу розвитку характеризується розвитком «нової економіки», для якої характерною ознакою є виробництво широкого спектра послуг, зокрема інформаційно-комунікаційних. Тому вплив наближення України до ЄС, частина членів якого перебуває на стадії переходу до постіндустріального суспільства, на її конкурентоспроможність відбувається і шляхом активізації торгівлі послугами. Торгівля послугами між Україною та країнами ЄС характеризується зростанням їх питомої ваги, що ілюструють дані табл. 7.

Таблиця 7. Динаміка питомої ваги експорту та імпорту послуг до України з країн ЄС у всьому її експорті та імпорті послуг, %

i	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Тренд
Експорт	22,6	24,0	27,7	29,3	28,8	30,3	33,0	34,6	31,5	27,1	$y=0,8491x+24,22$
Імпорт	32,9	33,1	35,4	43,5	44,2	48,2	52,1	59,3	58,8	55,5	$y=3,2279x+28,547$

Джерело: [6, с. 169].

Тренди зміни питомої ваги експорту та імпорту послуг свідчать про тенденцію до їх зростання, причому спостерігаємо більш швидке зростання питомої ваги імпорту, ніж експорту.

Обмін України з країнами ЄС послугами характеризується позитивним сальдо, яке постійно зменшується, а у 2009 р. навіть стає негативним і лише у 2010 р. знову стає позитивним і збільшується (табл. 8).

Таблиця 8. Динаміка сальдо торгівлі послугами Україн з країнами ЄС, млн дол. США

i	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	1008	2009	2010
Сальдо	424,5	579,5	660,8	661,9	467,8	477,5	383,2	229,5	-21,5	165,2

Джерело: розраховано автором за [6, с. 170].

Динаміку розвитку інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС в торгівлі послугами можна визначити за допомогою коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції), результати розрахунків значень якого представлено в табл. 9.

Таблиця 9. Динаміка коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) між Україною і країнами ЄС в торгівлі послугами

i	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
k(i)	1,017	1,037	1,14	1,12	1,015	1,072	1,099	1,09	0,946	0,88

Джерело: розраховано автором за [6, с. 170]. Тренд: $y = -0,0129x + 1,1125$.

Тренд вказує на тенденцію до незначного послаблення інтеграції України з країнами ЄС у 2000-2010 рр.

Перейдемо до розгляду процесів інтеграції України з країнами ЄС у торгівлі послугами в нових геополітичних умовах на основі даних 2010-2015 років.

Таблиця 10. Динаміка питомої ваги експорту та імпорту послуг в Україну з країн ЄС в усьому її експорті та імпорті послуг, %

i	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Тренд
Експорт	27,4	26,5	28,6	29,5	34,6	30,0	$y=1,0914x+25,613$
Імпорт	55,5	54,5	54,8	55,8	49,4	49,8	$y=-1,2229x+57,58$

Джерело: розраховано автором за [7, 8, 9, 10].

Аналіз даних табл. 7 і 10 дозволяє дійти висновку, що в останні роки (2010-2015) спостерігаємо зростання питомої ваги експорту послуг до країн ЄС в усьому експорті України та зменшення питомої ваги імпорту з країн ЄС у всьому імпорті України.

Динаміку сальдо торгівлі послугами України з країнами ЄС подано в табл. 11.

Таблиця 11. Динаміка сальдо торгівлі послугами України з країнами ЄС, млн дол. США

i	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сальдо	122,8	160,8	109,0	- 16,3	842,8	177,8

Джерело: [9, 10].

Результати розрахунків значень коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) у торгівлі послугами представлено в табл. 12; тренд свідчить про виявлення тенденції до незначного послаблення інтеграції України з країнами ЄС в торгівлі послугами протягом 2010-2015 рр.

Таблиця 12. Динаміка коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) між Україною і країнами ЄС в торгівлі послугами

i	2011	2012	2013	2014	2015
k(i)	0,97	1,06	1,04	1,04	0,93

Джерело: розраховано автором за [7, 8, 9, 10]. Тренд: $y= - 0,01x+1,038$.

Таким чином, зіставлення динаміки інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС на розглядуваних відрізках часу свідчить про їх незначне покращення у торгівлі товарами і незначне погіршення у торгівлі послугами.

Розглянемо результати розрахунків коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції), розрахованого на основі торгівлі товарами та послугами разом, які наведено в табл. 13.

Тренд вказує на те, що на аналізованому відрізку часу 2000-2010 спостерігається тенденція до незначного зменшення коефіцієнта інтеграції між Україною та країнами ЄС, тобто тенденція до незначного послаблення інтеграції України з країнами ЄС в торгівлі товарами та послугами.

Таблиця 13. Динаміка коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) між Україною і країнами ЄС в торгівлі товарами та послугами

i	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
k(i)	1,06	1,06	1,07	0,95	0,96	1,07	0,98	0,95	0,97	0,96

Джерело: розраховано автором за [6, с. 178]. Тренд: $y = -0,0117x + 1,0673$.

У 2011-2015 рр. динаміка інтеграційних процесів в торгівлі товарами і послугами (табл. 14) свідчить про незначне посилення інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС у торгівлі товарами та послугами.

Таблиця 14. Динаміка коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) між Україною і країнами ЄС в торгівлі товарами та послугами

i	2011	2012	2013	2014	2015
k(i)	1,004	0,992	1,097	1,1	1,04

Джерело: розраховано автором за [7, 8, 9, 10]. Тренд: $y = 0,018x + 0,9926$.

Наведений у табл. 14 тренд динаміки коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) між Україною і країнами ЄС в торгівлі товарами та послугами дозволяє дійти висновку про те, що на відрізок часу 2011-2015 рр. ($y = 0,018x + 0,9926$) спостерігається тенденція до посилення інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС у порівнянні з відрізком 2000-2010 рр. ($y = -0,0117x + 1,0673$.) Таким чином, розраховані значення коефіцієнта інтеграції між Україною і країнами ЄС на відрізках часу 2001-2010 рр. і 2011-2015 рр. дають підстави стверджувати наявність певного незначного позитивного зрушення в розвитку інтеграційних процесів у другому десятиріччі XXI ст.

Важливою складовою розвитку інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС є характер змін у структурі торгівлі між ними товарами та послугами: для економіки України особливого значення набуває збільшення частки експорту продукції із значною часткою доданої вартості й імпорту сучасного обладнання з метою забезпечення підвищення технологічного рівня української промисловості, сільськогосподарства в контексті сучасної світової технологічної революції та орієнтирів ЄС на досягнення лідерської позиції в промисловості (industrial leadership).

У зв'язку з вищезазначеним розглянемо ті зміни, які спостерігаються у структурі торгівлі товарами і послугами між Україною і країнами ЄС.

Проаналізуємо динаміку змін питомої ваги основних товарних груп у загальному обсязі експорту товарів до країн ЄС (табл. 15).

Протягом 2001-2010 рр. спостерігається тенденція до зростання питомої ваги насіння і плодів олійних культур, жирів тваринного та рослинного походження, руди, шлаків та золи, деревини та виробів з деревини, чорних металів, електричних машин і устаткування. Питома вага зернових культур, енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її перегонки, одягу текстильного, виробів з чорних металів, міді і виробів з неї, котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв має тенденцію до зменшення (див. табл. 15).

Таблиця 15. Питома вага основних товарних груп експорту товарів України у всьому її експорті до країн ЄС, %

Коди	Найменування товарної групи	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Тренд
10	Зернові культури	4,0	10,9	0,8	1,6	3,4	1,9	0,5	5,3	4,8	1,2	$y=-0,371x+5,236$
12	Насіння і плоди олійних культур	3,15	0,42	2,5	0,9	0,9	1,9	2,2	6,6	8,0	5,4	$y=0,598x-0,093$
15	Жири та олій тварин. або рослинного походження	1,05	2,6	2,8	2,1	2,5	4,3	5,8	3,6	4,9	4,8	$y=0,4045x+1,22$
26	Руди, шлаки, зола	2,6	2,6	2,1	5,3	6,9	5,4	5,3	7,8	6,5	10,8	$y=0,776x+1,26$
27	Енергетичні матер., нафта та продукти перегонки	11,7	18,5	22,2	16,3	19,3	13,4	10,5	8,2	6,2	6,8	$y=-1,354x+20,76$
44	Деревина і вироби з деревини	3,0	3,19	3,4	3,7	4,0	3,6	4,4	3,1	4,8	3,9	$y=0,118x+3,056$
62	Одяг текстильний	10,8	9,5	8,5	5,07	5,7	4,8	3,9	3,0	4,4	3,1	$y=-0,829x+10,44$
72	Чорні метали	15,8	15,09	15,2	19,4	21,2	24,4	25,3	28,9	17,7	29,3	$y=1,388x+13,59$
73	Вироби з чорн. мет.	1,94	2,08	4,2	4,8	3,9	3,9	3,9	3,3	3,0	2,0	$y=-0,001x+3,309$
74	Мідь і вироби з міді	2,2	3,07	3,8	1,5	0,8	1,6	1,4	0,8	0,9	0,8	$y=-0,256x+3,096$
84	Котли, машини, апарати і мех. пристрої	7,6	5,5	4,3	4,5	2,7	2,4	2,6	2,5	4,4	3,0	$y=-0,388x+6,086$
85	Електричні машини і устаткування	3,0	1,4	4,3	5,3	3,3	4,4	7,0	6,7	10,8	9,5	$y=0,863x+0,82$

Джерело: [6, с. 161].

Статистика, яку надає Державна служба статистики України, враховує тимчасову окупацію Криму, частини території Донецької та Луганської областей, дозволяє розглянути динаміку змін питомої ваги основних товарних груп у загальному обсязі експорту товарів до країн ЄС лише протягом 2013-2015 рр. (див. табл. 16).

Дані табл. 16 свідчать про посилення тенденції до зменшення питомої ваги експорту зернових культур, насіння і плодів олійних культур, руди, шлаків і золи, енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її перегонки, чорних металів; збільшення питомої ваги жирів та олій тваринного або рослинного походження, деревини та виробів з неї, котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв, електричних машин і устаткування тощо. Наведені дані підтверджують те, що, як зазначається у Резюме наукової доповіді провідних українських вчених, «у структурі українського експорту промислової продукції якісних структурних зрушень у напрямі підвищення рівня його технологічності не відбулося. Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі експорту продукції переробної промисловості до країн ЄС-28, починаючи з 2013 р., не перевищувала 3,8 %. Простежується тенденція до збільшення питомої ваги низькотехнологічних виробництв» [12, с. 10].

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Таблиця 16. Питома вага основних товарних груп експорту товарів України у всьому її експорті до країн ЄС, %

Коди	Найменування товарної групи	2013	2014	2015	Тренд
10	Зернові культури	10,4	10,6	1,25	$y = -4,575x + 16,56$
12	Насіння і плоди олійних культур	7,5	5,4	4,96	$y = -1,27x + 8,493$
15	Жири та олії тваринного або рослинного походження	3,0	4,66	5,2	$y = 1,1x + 2,086$
26	Руди, шлаки, зола	10,3	9,3	7,4	$y = -1,45x + 11,9$
27	Енергетичні матер., нафта та прод. перегонки	6,3	6,06	2,8	$y = -1,75x + 8,553$
44	Деревина і вироби з деревини	3,7	4,4	5,5	$y = 0,9x + 2,733$
62	Одяг текстильний	2,3	2,3	2,5	$y = 0,1x + 2,166$
72	Чорні метали	24,5	22,9	20,16	$y = -2,17x + 26,86$
73	Вироби з чорних металів	1,9	1,9	1,95	$y = 0,025x + 1,866$
74	Мідь і вироби з міді	0,2	0,3	0,4	$y = 0,1x + 0,1$
84	Котли, машини, апарати і механічні пристрої	2,4	2,5	2,8	$y = 0,2x + 2,166$
85	Електричні машини і устаткування	9,0	9,7	11,0	$y = 3,052x + 0,06$

Джерело: розраховано автором за [9, 10].

Аналогічно вищевикладеному розглянемо зміни у структурі імпорту основних груп товарів в Україну в усьому її імпорті товарів з країн ЄС (див. табл. 17 і 18).

Таблиця 17. Питома вага основних товарних груп імпорту товарів в Україну з країн ЄС у всьому її імпорті товарів, %

Код	Найменування товарної групи	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Тренд
27	Енергетичні матер., нафта та продукти. перегонки	1,34	0,8	3,9	1,4	1,4	2,6	4,4	6,9	5,1	6,4	$y = 0,611x + 0,062$
30	Фармацевтичні продукти	4,9	5,3	5,3	5,4	6,0	6,1	6,2	5,8	9,6	8,6	$y = 0,414x + 4,04$
33	Ефірні олії, косметика	1,9	2,1	2,1	2,1	2,2	2,0	1,9	1,9	2,7	2,6	$y = 0,052x + 1,86$
38	Інші продукти хімії	3,5	3,3	2,7	2,4	2,5	2,2	2,1	2,1	2,8	3,3	$y = -0,057x + 3,006$
39	Полімерні матеріали, пластмаси	5,8	5,6	5,4	6,9	7,1	7,2	6,8	6,5	7,8	8,1	$y = 0,25x + 5,34$
48	Папір та картон	4,4	6,2	6,4	4,7	4,8	4,4	4,1	4,0	5,8	5,3	$y = -0,053x + 5,306$
73	Вироби з чорних металів	1,9	1,7	1,6	1,9	1,9	2,1	2,3	2,3	1,8	2,1	$y = 0,044x + 1,713$
84	Котли, машини, апарати і механ. пристрої	19,2	21,6	19,7	18,9	18,2	18,3	19,4	17,8	14,2	11,0	$y = -0,809x + 22,28$
85	Елект. машини і устаткування	10,1	8,2	8,3	10,04	11,7	10,4	8,9	7,6	8,6	9,4	$y = -0,071x + 9,714$
87	Наземні транспортні засоби, крім залізн.	7,0	8,7	10,5	11,5	10,6	13,5	15,1	14,3	5,5	7,9	$y = 0,111x + 9,846$
90	Прилади, апарати	3,0	2,8	3,2	2,7	1,9	2,1	2,0	1,6	1,9	2,1	$y = -0,147x + 3,14$

Джерело: [13, с.166].

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Табл. 17 дозволяє констатувати, що на відрізок часу 2001-2010 рр. спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги імпорту інших продуктів хімії, паперу та картону, котлів, машин апаратів та механічних пристроїв, електричних машин і устаткування, приладів і апаратів та збільшення питомої ваги інших товарів у всьому імпорті України з країн ЄС.

Статистика, що враховує тимчасову окупацію Криму, частини території Донецької і Луганської областей, надає можливість розглянути динаміку змін питомої ваги основних товарних груп імпорту товарів у загальному обсязі імпорту товарів з країн ЄС лише за 2013-2015 роки (див. табл. 18). В 2013-2015 рр. спостерігається збільшення питомої ваги в імпорті України з країн ЄС енергетичних матеріалів, нафти, продуктів її перегонки, інших продуктів хімії, пластмас та полімерних матеріалів, електричних машин та устаткування і зменшення питомої ваги інших товарів.

Таблиця 18. Питома вага основних товарних груп імпорту товарів в Україну в усьому її імпорті товарів з країн ЄС, %

Коди	Найменування товарної групи	2013	2014	2015	Тренд
27	Енергетичні матер., нафта та продукти її перегонки	11,25	18,0	22,2	$y=5,475x+6,2$
30	Фармацевтичні продукти	8,65	8,7	6,45	$y=-1,1x+10,13$
33	Ефірні олії, косметика	2,18	2,12	0,2	$y=-0,99x+3,48$
38	Інші продукти хімії	3,4	3,0	4,1	$y=0,35x+2,8$
39	Полімерні матеріали, пластмаси	6,6	6,98	7,1	$y=0,25x+6,393$
48	Папір та картон	4,25	3,5	3,4	$y=-0,425x+4,566$
73	Вироби з чорних металів	2,06	1,87	1,6	$y=-0,23x+2,303$
84	Котли, машини, апарати і мех. пристрої	12,5	10,8	10,2	$y=-1,15x+13,46$
85	Елект. машини і устаткування	6,6	6,7	7,1	$y=0,25x+6,3$
87	Наземні транспортні засоби, крім залізні	10,3	5,7	5,4	$y=-2,45x+12,03$
90	Прилади, апарати	1,6	1,38	1,3	$y=-0,15x+1,726$

Джерело: розраховано автором за [9, 10].

Розглянемо співвідношення структур експорту послуг на двох розглядуваних проміжках часу (див. табл. 19 і 20).

Таблиця 19. Питома вага основних груп експорту послуг України в країні ЄС, %

Найменування груп послуг	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Тренд
Транспортні послуги	81,6	79,6	79,8	78,6	74,6	64,3	63,7	58,2	58,5	55,8	$y=-3,29x+87,56$
Фінансові послуги	0,93	0,52	0,68	0,66	0,98	1,8	2,8	6,4	7,3	8,8	$y=0,934x-2,05$
Комп'ютерні послуги	0,395	0,62	0,495	0,47	0,8	1,6	1,8	2,3	3,6	4,0	$y=0,406x-0,629$
Різні ділові, професійні та технічні	8,7	10,7	8,98	8,7	10,2	16,4	18,9	19,6	18,6	20,1	$y=1,501x+5,828$
Інші ділові	0,8	0,6	0,82	1,0	1,7	2,3	2,1	1,9	2,2	2,5	$y=0,217x+0,398$
Державні послуги	0,11	0,1	0,1	0,03	0,03	0,05	0,05	0,05	0,05	0,03	$y=-0,007x+0,101$

Джерело: [6, с.171]

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Слід зазначити деяку зміну класифікації груп послуг на аналізованих проміжках часу. Проте наведені дані дозволяють зробити висновок, що на обох проміжках часу спостерігається скорочення питомої ваги транспортних послуг, причому в останні роки воно дещо посилюється, а також збільшення питомої ваги експорту комп'ютерних послуг і послуг у сфері телекомунікації та інформації.

Таблиця 20. Питома вага основних груп експорту послуг України в країни ЄС, %

Найменування груп послуг	2013	2014	2015	Тренд
Транспортні послуги	47,05	45,9	39,98	$y = -3,535x + 51,38$
Фінансові послуги	3,4	2,9	2,18	$y = -0,61x + 4,046$
Послуги у сфері телекомунікацій та інформації	13,1	17,0	18,76	$y = 2,83x + 10,62$
Інші ділові послуги	15,36	12,46	11,9	$y = -1,73x + 16,7$
Послуги з переробки матер. ресурсів	14,7	15,5	20,9	$y = 3,1x + 10,83$
Професійні та консульт., наук. та техн., дослід. послуги	13,2	9,9	9,3	$y = -1,95x + 14,7$

Джерело: розраховано автором за [11; 12].

Аналогічним чином розглянемо співвідношення структур імпорту послуг на двох розглядуваних проміжках часу (див. табл. 21 і 22).

Таблиця 21. Питома вага основних груп імпорту послуг в Україну з країн ЄС, %

Найменування груп послуг	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Тренд
Транспортні послуги	23	19,9	19,1	17,8	19,4	17,7	17,8	19,6	13,1	16,6	$y = -0,632x + 21,88$
Фінансові послуги	7,6	10,2	9,9	7,9	13,36	15,7	25,4	30,77	36,8	27,2	$y = 3,162x + 1,09$
Комп'ютерні послуги	4,89	2,18	6,13	6,65	7,97	4,7	4,5	4,7	5,94	4,28	$y = 0,024x + 5,062$
Різні ділові, професійні та технічні	22,39	25,02	16,6	18,85	15,36	20,0	18,85	19,2	17,8	16,4	$y = -0,526x + 21,94$
Інші ділові послуги	2,09	2,68	3,73	5,7	6,22	5,1	2,7	2,6	2,7	4,86	$y = 0,056x + 3,528$
Державні послуги	18,9	15,7	15,66	6,68	3,48	3,6	3,3	2,5	2,9	3,5	$y = -1,842x + 17,75$

Джерело: [6, с.172]

Наведені у табл. 21 дані свідчать про зменшення на відріжку часу 2001-2010 рр. питомої ваги транспортних, різних ділових, професійних, технічних та державних послуг та зростання фінансових, комп'ютерних і інших ділових послуг.

На відріжку часу 2013-2015 рр. (див. табл. 22) спостерігається зростання питомої ваги транспортних і фінансових, а також зменшення питомої ваги решти основних послуг.

Таким чином, у подальшому необхідно належну увагу приділяти збільшенню питомої ваги в експорті до країн ЄС товарів із значною часткою доданої вартості, а також збільшенню питомої ваги транспортних послуг і послуг в сфері телекомунікації та інформації.

Таблиця 22. Питома вага основних груп імпорту послуг в Україну з країн ЄС, %

Найменування груп послуг	2013	2014	2015	Тренд
Транспортні послуги	20,1	23,1	26,6	$y=3,25x+16,76$
Фінансові послуги	16,7	19,4	23,6	$y=3,45x+13$
Послуги у сфері телекомунікацій та інформації	10,7	8,8	9,8	$y=-0,45x+10,66$
Ділові послуги	19,0	16,1	13,5	$y=-2,75x+21,7$
Послуги з переробки мат. ресурсів	0,2	0,3	0,16	$y=-0,02x+0,26$
Професійні та консульт. , наук. та техн., дослід. послуги	14,4	9,3	8,3	$y=-3,05x+16,76$

Джерело: розраховано автором за [9, 10].

В умовах загострення проблеми забезпечення виробництва ресурсами і посилення необхідності збереження довкілля країни світу змушені пристосовувати свою виробничу, а відповідно і зовнішньоторговельну діяльність до тих вимог, які створюються внаслідок розгортання глобальних економічних процесів. Своєчасне розуміння цих вимог і прийняття відповідних рішень є імперативом розвитку країн в глобальній економічній системі [2]. Про необхідність врахування глобальних економічних процесів при дослідженні проблеми розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС говорить той факт, що їх особливість слід розглядати у контексті негативної динаміки розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами усього світу, яку характеризують дані табл. 23.

Таблиця 23. Динаміка експорту та імпорту товарів і послуг України, млн дол. США

Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Тренди
Експорт товарів і послуг	62125,7	80941,8	80895,8	76539,1	65422,5	47863,7	$y=-3492x+81187$
Імпорт товарів і послуг	65754,1	87232,4	89774,6	83357,6	60801,8	43039,4	$y=-5693x+91588$

Джерело: [11]

Тренди експорту та імпорту товарів і послуг України вказують, що її участь у світовому поділі праці зменшується. Отже, у таких умовах нелогічно очікувати посилення інтеграції України до світової економіки загалом і до європейської економіки зокрема. Певне занепокоєння викликає той факт, що згідно з такими трендами тенденція до зменшення імпорту товарів і послуг значно сильніша тенденції до зменшення експорту, який, як зазначалось вище, має переважно сировинний характер, а згорання імпорту зменшує можливості технологічного переозброєння економіки України. Світовий досвід свідчить, що в епоху глобалізації заможними й успішними стають лише ті країни, які спроможні розбудувати потужний національний промисловий комплекс і забезпечити сприятливі умови виходу товарів та послуг на світові ринки і тим самим збільшити їх експорт, що стає можливим за умови посилення ролі держави.

Доречно пригадати, що домінуюче положення країн Заходу у сучасному світі сформувалося шляхом посилення масштабів державногоуправлінського фактора.

Держава залишається єдиним інститутом, здатним управляти масштабними економічними і соціальними зрушеннями, впливати на загальний рівень зайнятості, виробництво та реалізацію товарів і послуг, розподіляти доходи і активи тощо.

Українські науковці наполегливо доводять, що економіка України залежить від кон'юнктури світових товарних (сировинних) ринків [12, с. 10] і потребує нарощування експортного потенціалу на здоровій структурній основі [13, с. 33–34]. На особливу увагу заслуговують пропозиції щодо стратегічних імперативів адаптації та трансформації зовнішньоторговельної діяльності України в умовах європейської інтеграції, які враховують увесь комплекс політичних, геополітичних і економічних вимог сучасного етапу глобалізації світової економіки: «Слід зрозуміти, що головне в асоціації з ЄС – не так доступ до ринків, як стимулювання внутрішніх реформ, які зроблять її економіку конкурентоспроможнішою та ефективнішою. Тому до першочергових завдань Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України та НБУ слід віднести вжиття невідкладних заходів і використання можливостей щодо трансформації зовнішньоторговельного співробітництва України з урахуванням національних інтересів і мобілізації внутрішніх резервів» [14, с. 7], тобто наголошують на провідній ролі управлінського фактора на державному рівні.

Висновки та пропозиції. Аналіз динаміки зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС на початку XXI століття дозволяє стверджувати, що вони потребують як кількісного, так і якісного покращення.

У 2001-2010 рр. спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги експорту товарів до країн ЄС у всьому експорті України і тенденція до збільшення питомої ваги імпорту товарів з країн ЄС в усьому їх імпорті України. У 2010-2015 рр. має місце тенденція до зростання питомої ваги як імпорту, так і експорту, причому більш швидко зростає питома вага імпорту товарів, ніж їх експорту, що призводить до того, що торгівля товарами, починаючи з 2005 року, має збитковий характер для України. Зменшення негативного сальдо торгівлі України з країнами ЄС спостерігається у 2014-2015 рр. внаслідок значного скорочення обсягів товарообороту. У 2001-2010 рр. спостерігається тенденція до зменшення коефіцієнта інтеграції між Україною та країнами ЄС, яка у 2011-2015 рр. змінюється тенденцією до незначного посилення інтеграції.

Краща картина спостерігається у торгівлі України з країнами ЄС послугами, яка характеризується позитивним сальдо, що постійно зменшується, а у 2009 р. навіть стає негативним і лише у 2010 р. знову стає позитивним і збільшується. Разом з тим спостерігається тенденція до незначної дезінтеграції України з країнами ЄС у 2001-2010 рр. у торгівлі послугами, яка зберігається і протягом 2010-2015 рр. Зіставлення динаміки інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС на розглянутих відрізках часу свідчить про їх незначне покращення у торгівлі товарами і незначне погіршення у торгівлі послугами. У цілому розраховані значення коефіцієнта інтеграції між Україною і країнами ЄС дають підстави стверджувати наявність певного незначного позитивного зрушення в розвитку інтеграційних процесів у другому десятиріччі XXI століття.

Аналіз динаміки структури товарів і послуг показав відсутність її покращення, збереження сировинного характеру українського експорту і необхідність збільшення питомої ваги в експорті до країн ЄС товарів із значною часткою доданої вартості, а також збільшення питомої ваги транспортних послуг і послуг в сфері телекомунікації та інформації, чому сприятимуть відповідні рішення на державному рівні із спрямуванням особливої уваги на питання необхідності перетворення економіки

Україні зі стану сировинного придатка європейської промисловості та ринку збуту її продукції на найрозвинутішу складову, здатну поставляти на ринки країн ЄС найсучасніші товари й надавати найсучасніші послуги.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ознайомлення з Угодою про асоціацію*. – Представництво Європейського Союзу в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>
2. Радзівська С. Вплив глобалізації на трансформацію зовнішньоторговельних зв'язків України / С. Радзівська // *Економіст*. – 2016. – вип. №5. Травень. – С. 23–29.
3. *Європейська та євроатлантична інтеграція*: навч. посіб. [О.В.Баула та ін.; наук. ред. О.М.Лютак]; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк: РВВ Луц. НТУ, 2016. – 328 с.
4. *Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління* / під ред. І.Бураковського та В.Мовчан. Ін-т економ. досліджень та політ. консультацій. – К.: «Альфа-Пік», 2014. – 140 с.
5. *Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі*: нац. доп. / [Лібанова Е.М. та ін.; редкол. Амоша О.І. та ін.], НАН України. – К.: НАН України, 2015. – 363 с.
6. Радзівська С.О. Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / С.О. Радзівська. – К.: Знання України, 2012. – 344 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/електронна_бібліотека.
7. *Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році*. Стат. зб. Державна служба статистики України. – К., 2015. – 154 с.
8. *Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році*. Стат. зб. Державна служба статистики України. – К., 2016. – 156 с.
9. *Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2014 році*. Стат. зб. Державна служба статистики України. – К., 2015. – 102 с.
10. *Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2015 році*. Стат. зб. Державна служба статистики України. – К., 2016. – 195 с.
11. *Зовнішньоторговельний баланс України у 2015 році* / Експрес-випуск Державної служби статистики України від 15.02.2016 №46/0/08.2вн-16.
12. *Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості*: наук. доп. / [В.М.Геець та ін.]; за ред. акад. НАН України В.М.Гейця та чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – К., 2016. – 184 с.
13. *Грищенко А.А.* Архитектоника безопасности экономической и финансовой систем Украины / Андрей Андреевич Грищенко // *Актуальні питання фінансової безпеки держави*. Зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. Актуальні питання безпеки фінансової системи держави, м. Харків, 21 лютого 2014 р. – С.30–35. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/07_gricenko.pdf
14. Білорус О.Г. Стратегічні імперативи адаптації та трансформації зовнішньоторговельної діяльності України в умовах європейської інтеграції / О.Г.Білорус, О.В.Гаврилук // *Економіка України*. – 2015. – № 11. – С. 4–15.

REFERENCES

1. *Oznayomlennya z Ugodoju pro asotsiatsiyu* [Introduction to Association Agreement]. Predstavnytstvo Evropeyskogo Soyuzu. [Delegation of the European Union]. Available at: <http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>
2. *Radzievska S.* Vplyv globalizatsii na transformatsiyu zovnishnotorgovelynykh zvyazkiv Ukrainy [The impact of globalization on the transformation of foreign trade relations of Ukraine]. *Ekonomist*. – Economist, 2016. Issue №5. May. pp. 23–29.
3. *Evropeyska ta evroatlantična integratsiya*: navchalnyi posibnyk [European and Euro-Atlantic integration]. Edited by O.V.Baula, O.M.Lyutak. Lutsk, Lutsky National Technical University Publ., 2016. 328 p.
4. *Ekonomichnaskladova Ugody pro asotsiatsiyu між Ukrainoyu ta ES: naslidky dyabiznesu, naseleennyata derzhavnogoupravlinnya* [Economic part of the Association Agreement between Ukraine and the EU: consequences]

quences for business, people and state management]. Ed. by I.Burakovksy and V.Movchan, Institute for economic research and political consultation. Kyiv, Alfa-Pik Publ., 2014. 140 p.

5. *PolitykaintegratsiyiukrainskogospilstvavkontekstivykykivtagrozpodiynaDonbasi: natsionalyadopovid'* [Integration politics for the Ukrainiansociety in the context of Donbass challenges and threats]. Ed. by E.M.Libanova, O.I.Amosha and others. Kyiv, NAS of Ukraine, 2015. 363 p.

6. *RadzievskaS. O.* Konkurentospromozhnist ta integratsiyini perspektyvy Ukrainy [Competitiveness and integration prospects for Ukraine]. Kyiv, Znannaya Ukrainy Publ., 2012. 344 p.

7. *ZovnishnyatorgivlyyaUkrainy to varamy taposlugamyu 2014 rotsi: statystychny zbirnyk.* Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Ukraine's foreign trade in goods and services in 2014: statistical book]. State service of statistics, Kyiv, 2015, 154 p.

8. *ZovnishnyatorgivlyyaUkrainy to varamy taposlugamyu 2015 rotsi: statystychny zbirnyk.* Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Ukraine's foreign trade in goods and services in 2015: statistical book]. State service of statistics, Kyiv, 2016, 156 p.

9. *SpivrobotnytstvomizhUkrainoyutakainamyESu 2014 rotsi: statystychny zbirnyk.* Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Cooperation between Ukraine and the EU countries in 2014: statistical book]. State service of statistics, Kyiv, 2015, 102 p.

10. *SpivrobotnytstvomizhUkrainoyutakainamyESu 2015 rotsi: statystychny zbirnyk.* Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Cooperation between Ukraine and the EU countries in 2015: statistical book]. State service of statistics, Kyiv, 2016, 195 p.

11. *Zovnishnotorgovelnii balans Ukrainy u 2015 rotsi.* [Foreign trade balance of Ukraine in 2015]. Express-issue. State service of statistics. Dated 15.02.2016 №46/0/08.2ВН-16.

12. *Implementatsiya Ugody pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyuta ES: ekonomichny vyklyk yanovimozhlyvosti: naukovo dopovid'* [Implementation of the Association agreement between Ukraine and the EU: economic challenges and new opportunities: scientific report]. Ed. by Academician V.M.Geets and Corresponding member T.O.Ostashko. Institute for economics and forecasting. Kyiv, 2016. 184 p.

13. *Gritsenko A.A.* Arkhitektonika bezopasnosti ekonomicheskoy i finansovoy system Ukrainy [Architectonics of security of economic and financial systems of Ukraine]. Aktualny pytannya finansovoyi bezpeky derzhavy. [Actual problems of financial security of the state]. Zb. nauk. Prats' Mizhn. nauk.-prakt. Internet-konf. Aktualny pytannya bezpeky finansovoyi systemy derzhavy. Kharkiv, 21.02.2014. pp. 30-35. Available at: univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/07_gricenko.pdf

14. *Bilorus O.G., Gavrylyuk O.V.* Strategichni imperatyvy adaptatsii ta transformatsii zovnishnotorgovnoyidiyalnosti Ukrainy v umovakh evropeyskoyi integratsii [Strategic imperatives for adaptation and transformation of Ukraine's foreign trade activity under the conditions of european integration]. Ekonomika Ukrainy Bulletin. – Economy of Ukraine, 2015. Issue №11, pp. 4–15.